

EKSPRESJA RUCHU

– CIAŁO – KREACJA – KOMUNIKAT

Nr 3559

EKSPRESJA RUCHU

– CIAŁO – KREACJA – KOMUNIKAT

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2016

REDAKTOR SERII: PEDAGOGIKA

EWA WYSOCKA

RECENZENT

JOLANTA BONAR

REDAKTORZY NAUKOWI

MAŁGORZATA ŁĄCZYK

ALEKSANDRA PYRZYK-KUTA

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
CZĘŚĆ I. CIAŁO – SŁOWO – METAFORA	
ALICJA BALUCH Czytać ciałem – czy to możliwe? (na podstawie „Poczwarki” Doroty Terakowskiej)	15
ALICJA UNGEHEUER-GOŁĄB „Śpiew i skowyt” Autorefleksja o odbiorze i tworzeniu liryki	27
MARIA MOLICKA Dlaczego warto zachęcać dzieci do układania bajek	47
CZĘŚĆ II. CIAŁO – EKSPRESJA – AUTOKREACJA	
MAŁGORZATA ŁĄCZYK Związek ucieleśnienia i narracji na podstawie obserwacji zachowań dzieci w ich kontakcie ze sztuką wizualną	69
IWONA TOMAS Ucieleśniona post-narracja sztuki współczesnej	83
TERESA WAGNER-TOMASZEWSKA Wyrażenie siebie poprzez ciało w pantomimie jako efekt udziału wychowanków Specjalnego Ośrodka Wychowawczego w Mysłowicach w dodatkowych zajęciach kulturalnych	97

CZEŚĆ III. CIAŁO – DŹWIĘK – TERAPIA

ANNA LIPIEC

Rozwijanie potencjału twórczego oraz wrażliwości emocjonalnej
poprzez wyrażanie muzyki ruchem w metodzie rytmiki
Emila Jaques-Dalcroze'a 117

SARA KNAPIK-SZWEDA

Wyzwalając świadomość siebie i świata w muzyce – znaczenie procesu
muzykoterapeutycznego u dziecka z deficytem wzroku
i ze sprzężoną niepełnosprawnością. Badanie fenomenologiczne 131

KAROLINA KANTYKA-DZIWIŚ

Muzykoterapia jako forma wsparcia rozwoju społecznego dzieci
z niepełnosprawnością intelektualną oraz ruchową 151

KAROLINA WALENTYŃSKA

Słucham uchem, słucham brzuchem – działania
muzykoterapeutyczne dla hospitalizowanych kobiet ciężarnych 165

CZEŚĆ IV. CIAŁO – ZMYŚLY – EKSPRESJA ARTYSTYCZNA

ANETA PUKACZ

Pokonywanie barier percepcji wzrokowej w odbiorze
sztuk wizualnych 181

ALEKSANDRA PYRZYK-KUTA, EWELINA KAWIAK

Czy tylko dzieci „mogą czuć się w swoim ciele jak w domu”? –
pogłębianie świadomości ciała i ekspresji ruchu
w recepcji studentów uczestniczących w zajęciach
z metody Weroniki Sherborne 193

WPROWADZENIE

Opracowanie *Ekspresja ruchu – ciało – kreacja – komunikat* obejmuje problematykę, której wątkiem przewodnim jest znaczenie ciała – traktowanego jako medium umożliwiający człowiekowi przecieranie szlaku wiodącego go wprost od doświadczania „trzewiowych reakcji”¹ do wnikliwego samopoznania. Ciało i umysł należy traktować równoprawnie, w rozważaniu wszelkich przejawów aktywności ludzkiej prowadzącej do odkrywania znaczeń, rozumienia siebie i innych. Dzięki temu jesteśmy bliżej nadania sensu własnemu istnieniu. Tytuł książki (być może nie wprost) sugeruje, że obecność każdego z nas wypełnia się poprzez akty kreacji, wyrażanie siebie, komunikowanie się z innymi, w czym ciało pełni rolę fundamentalną. Ma ono moc znaczeniotwórczą.

Tematyka dotycząca roli ciała zdaje się być we współczesnej kulturze albo marginalizowana, albo zdominowana przez perspektywę jego instrumentalizacji, co rzeczywiście stanowi dziś realny problem. W niniejszym tomie zebrano jednak artykuły, których autorzy traktują ciało z odpowiednią atencją, wręcz namaszczeniem, dostrzegając, że sfera *soma* nie jest mniej ważnym od *psyche* nośnikiem, tranzystorem czy wręcz generatorem kodów i komunikatów, ugruntowujących sens naszej egzystencji. Jest on związany z jakością obcowania intrapsychnicznego, ale też interpersonalnego, czyli we wspólnocie z innymi.

¹ M. JOHNSON: *Znaczenie ciała. Estetyka rozumienia ludzkiego*. Przeł. J. PŁUCIENNIK. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015, s. 9.

Ta wspólnota tworzy się z ucieleśniania, podmiotowego kontaktu z samym sobą lub z innymi ludźmi, bez czego trudno sobie wyobrazić proces rozwoju. W takim współbyciu realizuje się – mniej czy bardziej świadomie – funkcja budowania i odczytywania znaczenia, które jest efektem dialektycznej relacji między dwiema wymienionymi wyżej sferami. O ich specyficznym przenikaniu się traktuje opracowanie Katarzyny Krasoń², będące wnikliwym teoretyczno-empirycznym studium dotyczącym znaczenia cielesności w procesie poszukiwania istoty osobowego „ja”, zorientowanego na świadome i wartościowe bycie w świecie.

Rozważania o znaczeniu ciała mogą odnosić się do różnych kontekstów, ale w tym tomie refleksja naukowa ukierunkowana jest na to, aby wzmocnić rangę ciała i zaakcentować aspekt ucieleśnienia poznania. Jest to m.in. przedmiot badań amerykańskiego filozofa Marka Johnsona, według którego:

znaczenie wyrasta z naszych trzewiowych reakcji na życie i jego cielesnych uwarunkowań. Zrodzono nas na ten świat jako stworzenia z ciała i to właśnie poprzez nasze cielesne percepcje, ruchy, emocje bądź czucia owo znaczenie staje się możliwe i przybiera takie formy, jakie widzimy³.

Przywołany fragment wyraziście odzwierciedla kontekst wypowiedzi i refleksji auterek tekstów zamieszczonych w tym opracowaniu.

Prezentowane materiały mają charakter poglądowy oraz empiryczny. Ze względu na akcentowane w nich zagadnienia uporządkowano je tematycznie, dzieląc cały zbiór na cztery części: *Ciało – słowo – metafora*; *Ciało – ekspresja – autokreacja*; *Ciało – dźwięk – terapia*; *Ciało – zmysły – ekspresja artystyczna*.

W części pierwszej zamieszczono teksty Alicji Baluch, Alicji Ungeheuer-Gołąb oraz Marii Molickiej. Łączy je uznanie kreacyjnego potencjału treści dzieł literackich, których recepcja skutkuje przeżyciem odciskającym ślad w pamięci cielesnej. Autorki przekonują czytelnika o mocy słowa ucieleśnionego.

² K. KRASOŃ: *Cielesność aktu tworzenia w teatrze ruchu. Integracja sztuki i edukacji w rozwoju i transgresji potencjału człowieka*. Kraków, Universitas TAIWPN, 2013.

³ M. JOHNSON: *Znaczenie ciała...*, s. 9.

Alicja Baluch rozpatruje funkcję i znaczenie cielesności z dwóch perspektyw, co odbija się w podziale artykułu na dwie części. Zmierając do odpowiedzi na pytanie o to, czy możliwe jest czytanie ciałem, w pierwszej części autorka dowodzi, iż lektura ciałem jest nie tyle możliwa, ile jest po prostu konieczna. Mowa ciała jest zadaniem-wyzwaniem dla pośrednika tej nacechowanej intersemiotycznością lektury (np. rodzica), ale nadrzędnym celem jest jej uruchomienie u odbiorcy dzieła, czyli dziecka. Kanwą rozważań autorki na temat cielesności i terapeutycznej roli czytania ciałem jest książka Doroty Terakowskiej *Poczwarka*. Analiza przeprowadzona w drugiej części artykułu jest wielowarstwowa i przesycona znaczeniami (odwołania do archetypowych wzorców), które autorka odkrywa przed czytelnikiem, bazując na swym doświadczeniu i przeżyciu cielesnym treści wspomnianej książki.

Alicja Ungeheuer-Gołąb opiera swój tekst na metodzie autobiograficznej. Odkrywa przestrzeń subiektywnych przeżyć cielesnych i autoodczuwania, wynikających z deskrypcji znaczenia treści utworów lirycznych. Lektura tego tekstu uzmysławia, z jaką siłą wnikają one w ciało i duszę, odciskając się w pamięci, modelując myślenie, kształtując charakter. Autorka przepięknie i drobiazgowo odtwarza niektóre z ważnych dla siebie wydarzeń życiowych zanurzonych silnie zarówno w pamięci ciała, jak i we własnej jaźni czy tożsamości. Autorka buduje narrację o swoich przeżyciach, odwołując się do znaczących dla niej utworów literackich (zwłaszcza pieśni). Jednocześnie dokumentuje osobotwórczy wymiar relacji i przywiązania do utworów lirycznych towarzyszących jej od wczesnych lat dziecięcych.

Maria Molicka na początku swojego artykułu dotyczącego korzyści wynikających z układania przez dzieci bajek wskazuje na potencjalne zagrożenia wynikające z instrumentalnego traktowania człowieka w epoce ponowoczesności. Autorka skupia się na dzieciach, których potencjał niweczą „starania” rodziców, często nieświadomych istoty własnych zadań czy obowiązków, które nie kończą się na „przyozdabianiu” dziecka, rozumianym wprost jako ingerowanie w jego ciało. W tym wyraża się przedmiotowe podejście do dziecka, przejawiane także przez rodziców neurotycznie skoncentrowanych na wszechstronnym rozwoju dziecka. Autorka radzi skupić się na jego kreatywności i przywołuje założenia kognitywnie zorientowanych lingwistów, dotyczące myślenia ucieleśnionego. Bazą dla poznawania ucieleśnionego jest według niej lektura bajek,

stanowiąca punkt wyjścia do samodzielnego ich tworzenia. Dalsza część artykułu zawiera szczegółowy i podparty argumentami opis korzyści wynikających z wdrażania dzieci do postulowanej formy aktywności.

W części drugiej niniejszego opracowania zebrano teksty, w których uwaga auterek skupia się na ekspresji, autokreacji, narracji ciałem. Ten wątek jest osią rozważań Małgorzaty Łączyk, Teresy Wagner-Tomaszewskiej i Iwony Tomas.

Małgorzata Łączyk rozpatruje znaczenie ucieleśnienia w kontekście rozwijania myślenia narracyjnego oraz przedstawia spostrzeżenia wynikające z obserwacji dzieci z klas pierwszych dokonujących aktu ucieleśnienia narracji. Dzieci podczas zajęć, których istotą jest wyzwalamie potencjału kreatywnego poprzez sztuki wizualne, odkrywają siebie, własne możliwości, wyzwalamy emocje i skojarzenia, konfrontują opinie, współdziałają, tworzą, stanowiąc dla siebie nawzajem źródło inspiracji, wiedzy, pozytywnych przeżyć. Każde dziecko ma pole do improwizacji i otrzymuje równe szanse zaistnienia jako bohater współtworzący opowiadania, jak i jako bohater odgrywający rolę, aktor ucieleśniający określone wątki stworzonej fabuły. Spektakl jest zasadniczym elementem, podczas którego dzięki ekspresji cielesnej materializują się dziecięce wyobrażenia, wiedza, potrzeby. Uczestnictwo w nim jest doświadczeniem umożliwiającym bliższe poznanie siebie oraz innych i stwarza okazję do odkrywania swojego potencjału.

Teresa Wagner-Tomaszewska zajęła się zagadnieniem możliwości, jakie stwarza pantomima. Autorka zaprezentowała efekty zajęć kulturalnych wśród wychowanków Specjalnego Ośrodka Wychowawczego w Mysłowicach, którzy podjęli się realizacji spektaklu opartego na motywie walki dobra ze złem. Tak złożony temat z pewnością nie mógł zostać podjęty bez refleksji czy emocji, które czasami trudno wyrazić werbalnie. Ruch i pantomima dały aktorom szansę na bezpieczne *katharsis*. Uczestnicy realizowali poprzez spektakl dodatkową misję – chcieli przestrzec widzów przed tym, co było złe w ich życiu. Dowodzi tego dobitnie fragment stanowiący wypowiedź jednej z uczestniczek przedstawienia.

Iwona Tomas przygląda się ciału ludzkiemu, które współcześnie staje się nośnikiem, narzędziem oraz kanałem informacyjno-poznawczym, zyskując miano hybrydowego medium czynnie zaangażowanego w organizowane zdarzenia artystyczne. Podejmuje rozważania na temat

prolifracji i niepodważalnej ekspansji ucieleśnionej post-narracji sztuki współczesnej oraz znaczenia sfery somatycznej człowieka w przedsięwzięciach artystycznych w formie performansu. Nazywa je nawet składnikiem sztuki współczesnej, dzięki któremu możliwa staje się ucieleśniona komunikacja, nierzadko przybierająca formę trudną, drażniącą, a wręcz – odpychającą.

W części trzeciej ideą przewodnią staje się założenie o relacji pomiędzy ciałem, dźwiękiem a terapią. Inspiruje ono Annę Lipiec, Sarę Knapik-Szwedę, Karolinę Kantykę-Dziwisz i Karolinę Walentyńską do refleksji naukowej i przedsięwzięć empirycznych. Prezentowane wyniki badań potwierdzają wartość i znaczenie oddziaływania dźwiękiem i muzyką.

Anna Lipiec w swoim artykule analizuje zalety stosowania metody rytmiki Emila Jaques-Dalcroze'a pod kątem rozwoju wrażliwości emocjonalnej i kreatywnej osobowości. Wiele uwagi poświęca zagadnieniu twórczego rozwoju, postawie twórczej oraz idei plastyki ożywionej (*plastique animée*), urzeczywistniającej się w akcie ekspresji ruchowej, podczas której ciało elastycznie „wypowiada” się artystycznie.

Sara Knapik-Szweda rozważa możliwości i efektywność muzykoterapii w procesie wyzwiania świadomości siebie u dzieci ze sprzężoną niepełnosprawnością oraz deficytem wzroku. Autorka w pierwszej kolejności przywołuje funkcje świadomości, a następnie syntetycznie, ale rzeczowo ukazuje wartość muzykoterapii i aktywności improwizacyjnej w procesie rozwoju świadomości siebie i świata. Finalną część artykułu stanowią studia przypadków, dzięki którym uzyskujemy wgląd w interwencję muzykoterapeutyczną prowadzoną przez autorkę. Jej współpraca terapeutyczna z dziećmi potwierdza skuteczność działań własnych, czego egzemplifikacją są muzyczne zachowania dzieci wskazujące na rozwijanie się u nich świadomości siebie, miejsca, sytuacji terapeutycznej oraz relacji z drugą osobą.

Karolina Kantyka-Dziwisz przedstawia spostrzeżenia oparte o badania własne, których nadrzędny cel sprowadzał się do określenia potencjalnych zmian w sferze rozwoju społecznego dzieci z niepełnosprawnością intelektualną oraz ruchową pod wpływem oddziaływań muzykoterapeutycznych.

Karolina Walentyńska podejmuje wątek wykorzystania muzyki w redukowaniu stresu hospitalizowanych kobiet ciężarnych. Treści zawarte

w artykule wskazują na to, iż zainteresowania badawcze autorki bynajmniej nie są przypadkowe. Bazuje ona na spostrzeżeniach poczynionych podczas kontaktu z kobietami umieszczonymi na oddziale patologii ciąży, a w artykule przedstawia materiał empiryczny będący pokłosiem przeprowadzonego wśród nich sondażu. Rzeczowo uzasadnia potrzebę badań w wybranym przez siebie obszarze, powołując się na teorie naukowe, stanowiące stosowną dla nich wykładnię.

W części czwartej książki zgromadzono teksty Anety Pukacz oraz współautorski artykuł Aleksandry Pyrzyk-Kuty i Eweliny Kawiak. Motyw przewodni poruszanych tu zagadnień dotyczy roli percepcji i ekspresji cielesnej w aktywności wzbogacającej podmiotową wiedzę, sferę emocjonalną i samoświadomość.

Aneta Pukacz jest autorką artykułu o charakterze empirycznym. Głównym jej zamierzeniem jest refleksja nad barierami w odbiorze sztuk wizualnych doświadczanymi przez osoby słabowidzące. Autorka wskazuje na zalety audiodeskrypcji, dzięki której osoby z zaburzeniami percepcji wzrokowej mogą aktywnie uczestniczyć w kulturze. W artykule przedstawiono wyniki badań sondażowych, które dowodzą, że problem wymaga poważnej eksploracji, a zagadnienie nie może pozostać zbagatelizowane.

Aleksandra Pyrzyk-Kuta i Ewelina Kawiak w swoim artykule opisują znaczenie ciała i ruchu. Wskazują, że dzieciom towarzyszy nieustanna potrzeba spontanicznego działania, w tym ruchu, natomiast w przypadku młodych ludzi to zagadnienie jest bardziej złożone. Dla niektórych ciało może okazać się potrzaskiem, dla innych zaś narzędziem ekspresji i przestrzenią nadawania komunikatów społecznych. Badania ankietowe wśród uczestników rocznych zajęć prowadzonych metodą ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne dowodzą, że ruch jest swego rodzaju facylitatorem nawiązywania relacji, pomaga w odkrywaniu potencjału tkwiącego w ciele, wzmacnia jego witalizm i energię.

Małgorzata Łączyk,
Aleksandra Pyrzyk-Kuta

Redakcja: DOMINIKA KIELAN
Projekt okładki: MARIUSZ BIENIEK
Redakcja techniczna: DOMINIKA KIELAN
Korekta: MAGDALENA BIENIEK
Łamanie: MARIUSZ BIENIEK

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3021-1
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3022-8
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,5. Ark. wyd. 11,0.
Papier offset, kl. III, 90 g Cena 20 zł (+VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław